Tarih Okulu Dergisi (TOD)
Ekim 2018
Yıl 11, Sayı XXXVI, ss.351-372.

Journal of History School (JOHS)
October 2018
Year 11, Issue XXXVI, pp.351-372.

DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh1326

Geliş Tarihi: 23.09.2018 Kabul Tarihi: 10.10.2018

SEÇMEN DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME: ELAZIĞ/PALU ÖRNEĞİ

Murat AYGEN[*]

ÖZET

Seçimler ülkelerin ve şehirlerin gelecekleri noktasında etkili olan demokratik tercihlerdir. Genel seçimler ülkeyi, yerel seçimler ise genelde kentleri ilgilendirmektedir. Seçimler seçmen davranışlarının değişiklikleriyle zaman zaman farklılıklar göstermektedir. Genel seçimi kazanan bir parti bazen yerel seçimleri kaybetmektedir. Yerel seçimlerde aday profili öne çıkmakta fakat milletvekili seçimlerinde ise parti genel başkanları etkili olmaktadır. Demokrasinin yerleşmesi ve içselleşmesi açısından seçim süreçlerinde yaşananlar ve seçim sonuçları hem siyasiler hem de seçmen açısından önemli mesajlar vermekte ve bir sonraki seçimler için yol haritası olmaktadır. Bu çalışma Elazığ siyasetinin geleceği açısından önemli katkılara sebep olacaktır.

Yapmış olduğumuz bu çalışma 1963 yılından günümüze kadar genelde Elazığ siyasi hayatında özelde ise Palu siyasetinde yapılan seçimlerin ve çıkan sonuçların ortaya çıkardığı Elazığ siyasetinde Palu faktörünün ve etkisinin yansımalarını tespit etmek ve araştırmaktır. Yapılan genel ve mahalli seçimlerde Palu'nun etkin bir güç olarak zaman zaman seçimlerde ağırlığını koyduğu görülmektedir. Bu ağırlığın uzun erimli ve soluklu oluşu rahmetli Ali Rıza Septioğlu'yla devam etmiştir. Diğer adayların siyasi hayatları dönemsel olmakla birlikte çok kısa sürdüğü görülmektedir. Ali Rıza Septioğlu'nun bu başarısını çocuklarının sürdüremediği maalesef ortaya çıkmıştır. Bölgede manevi bir misyon üslenen ve dedelerinden miras kalan bu manevi mirasın yanında siyasi mirasında kardeşler arasında bölüşülemediği ve devam ettirilemediği yapılan seçimlerde görülmektedir. Kardeşlerin her birinin farklı partilerde siyaset yaptıkları ve bu partilerin tabanlarının birbirlerine tamamen zıt olduğu görülmektedir.

[*] [*]Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: muraygen@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Seçmen Davranışı, Genel Seçimler, Yerel Seçimler, Siyasi Hayat, Siyasal Partiler

An Examınatıon On Electıve Behavıor: Elazığ / Palu Sample

ABSTRACT

Elections are democratic choices that are effective at the future of countries and cities. The general election is the country, and the local elections are the word cities. Elections are time to change voter behavior. Making a general election is probably losing local elections. Party presidents in parliamentary elections. Politics with election results and election results for the settlement and internalization of the democracy are not both elected and the roadmap for the electorate has begun. This study is important for the future of Elazığ politics.

This work we have done is to find out and reflect on the reflections of the Palu factor and its effect in Elazığ politics, especially in Elazığ politics from 1963 to the elections made in Palu politics in general and in Elazığ politics where the results emerge. In general and local elections, Palu seems to have put its weight in elections from time to time as an effective force. The weight of this long, long and breathless formation continued with Ali Riza Septioglu. The political life of the other candidates seems to have been very short with the periodical. Unfortunately, this success of Ali Riza Sefioğlu's children can not be sustained. In addition to this moral legacy inherited from a grandfather who is based on a spiritual mission in the region, it is seen in the elections that his political fortunes can not be divided and maintained among his brothers. It is seen that each of the brothers has politics in different parties and that the bases of these parties are completely opposite to each other.

Key Words: Voter Behavior, General Elections, Local Elections, Political Life, Political Parties

1.GİRİŞ

Karakaya ve Keban barajları ile Hazar Gölü'nün dört bir etrafını kuşattığı Elazığ yer altı zenginlikleriyle öne çıkmaktadır. Ancak bu zenginliklerin yeterince değerlendirilememektedir. Elazığlıların genel kanaati bu yöndedir. Su ürünleri ve turizm konusunda istediğini alamayan kentte itici güç olarak öne çıkan Şarap fabrikası, Ferrokrom ve Azot tesisleri 2000'li yıllarda özelleştirilince, kentin ekonomisine önemli oranda girdi sağlayan binlerce çalışan emekli edilmiştir. İlimizde bulunan diğer fabrikalarında kapatılmasıyla birlikte ekonomide ve istihdamda ciddi sıkıntılar yaşanmış

olup işsizlik artmıştır. Bu nedenle kent emekli ve memur kenti olarak nitelendirilmektedir. Elazığ Şeker Fabrikası'nın da özelleştirme kapsamında değerlendirilmesi ayrı bir endişe kaynağı olmuştur. İstihdam alanlarının azalması göçe neden oluyor ve kent niteliksiz göç alırken, nitelikli olarak göç vermektedir. Nüfus artış hızının yavaş oluşu da siyaseten ilimizin milletvekili sayısını zaman zaman azaltmakta ve bu durum Türkiye Büyük Millet Meclisinde Elazığ'ın temsil edilmesi zayıflamaktadır. Nüfusun artmaması ve yaşanılan göçler kenti temsil edecek vekil sayısının da düşmesine yol açmaktadır. Elazığ'da sokaklarda konuşulan meselelerin başında işsizlik gelmektedir. Elazığlı işsizlik ve göçle mücadele ederken seçimlerde de genelde iktidar partisine oy vermektedir. Bazen ise mevcut iktidarın yanlış icraatlarına, yanlış kararlarına kızarak tavrını ortaya koyup iktidarı cezalandırmaktadır. Elâzığ'a kurulması planlanan üniversitenin Erzurum iline kaydırılması kararını protesto etmiş ve 1957 yılında yapılan milletvekili seçiminde iktidarda olan Demokrat partisine kızarak ilin altı milletvekilinin tamamını muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisine vermiştir. Elazığ seçmeni Türkiye ve Elazığ siyasetini ve gündemini, seçim sürecini ve atılan adımları da çok yakından takip etmektedir. Elazığ, Doğu Anadolu bölgesinin önemli illerinden biri olarak, sadece coğrafik konumu itibariyle değil kültürel, jeo-politik ve sosyal konumu itibariyle illerin birbirleriyle bağlantılı olduğu bir kavşak noktasında bulunmaktadır.

Seçimlerin yapıldığı yıllarda her dönem, Palulu seçmenlerin tercihleri farklılaşmıştır. Bazen milletvekili listelerinde ve belediye başkanlığı seçimlerinde Palulu aday gösterilmese bile bazı partilerin, özellikle AK partisi listelerinde Palulu olmamasına rağmen seçmen tarafından AK Partiye oy verdikleri ve milletvekili ve belediye başkanı seçtirdikleri görülmektedir. Bu da gösteriyor ki seçmen davranışın etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve yıllara göre ve şartlara göre değişmektedir.

Seçmen davranışının kültürel, dinsel, ekonomik, politik, sosyolojik ve psikolojik gibi birçok yönü bulunmaktadır. Kısacası seçmen davranışını etkileyen ve yönlendiren pek çok faktör bilinmektedir. Çalışmamızın konusu seçmen davranışı bakımında Elazığ ili ve Palu ilçesinde kültürel, etnik ve dinsel olarak nitelendirilebilecek faktörleri incelemektir. Çalışmamızın önemi ve farklılığı bu noktada önem arz etmektedir.

Genel olarak ifade edilecek olunursa, din veya dindarlık olgusu seçmen davranışları bakımından oy verilecek parti tercihi yapılırken çokta belirleyici bir faktör olarak öne çıkmamaktadır. Elazığ ilindeki seçimler incelendiği takdirde görüleceği gibi, adayın dinsel duyarlılığını önemseyen seçmen seçeceği partiyi belirlerken bu faktörden çok daha farklı faktörleri değerlendirmeye almaktadır. Yine partilerde de bu durumu görmek mümkündür. Çünkü parti listelerine bakacak olursak partilerin zaman zaman bu

özelliklere haiz adaylara listelerinde yer vermemektedir. Dolayısıyla seçmenin büyük bir kesimi daha çok sosyal refahı ile ilgilenmekte ve adayları kendi refahlarına yaptıkları katkılar açısından değerlendirmektedirler.

Elazığ'da siyasi partilerin girecekleri bütün seçimlerde oluşturdukları listelerde Palu etkisi göze çarpmaktadır. Elazığ siyasetinde geçmişten gelen öncü figür Palu ilçesi, tarihinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Palu'nun siyaseten en parlak dönemi Türk siyasetinde bir ekol olan Ali Rıza Septioğlu ile başlamıştır. Bağımsız olarak girdiği birçok seçimi kazanmış, bölgesine ve Elazığ iline önemli hizmetlerde bulunmuştur. Birçok insanın milletvekili olmak istemesi, milletvekili olanların ise bakan olma hayali ve isteği Septioğlu'nun şahsında gerçekleşmiş ve herkese nasip olmayan görevler, hizmetler Septioğlu'na kısmet olmuştur. Bağımsız olarak seçimleri kazanan bir diğer aday ise Kaymakamlık, emniyet müdürlüğü, Erzurum valiliği ve emniyet genel müdürlüğü gibi birçok önemli görevlerden sonra 1999 yılında Elazığ ilinde Doğru Yol Partisinden milletvekili seçildikten sonra, tıpkı Septioğlu gibi parti genel merkezi tarafından aday gösterilmeyince bağımsız olarak seçimlere girip rekor oy alarak milletvekili seçilen, Mehmet Kemal Ağar'dır. Mehmet Kemal Ağar, Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı yapmasına rağmen Doğru Yol Partisinden aday yapılmadığı halde Elazığ seçmenleri tarafından kendisine sahip çıkılarak milletvekili olmuştur. Septioğlu gibi ikinci kez bağımsız olarak seçilmiş olmasına rağmen oyu düşecek fakat bu seçim sonucu kendisini Doğru Yol Partisi genel başkanı yapacaktır. Ancak bağımsız olarak seçimleri kazanmasına rağmen bir partinin genel başkanı olarak girdiği seçimlerde Hem Elazığ'da yeterli oyu alamayacak hem de ülke genelinde % 10'luk ülke barajına takılarak siyasi hayatı sonlanacaktır. Bugün kentin siyasetine, hâlâ Palululların yön verdiği bilinmektedir. Elâzığ'da hem ticarette, hem resmi kurumlarda hem de siyasette Palu etkisi ciddi bir biçimde kendisini hissettirmektedir. Çalışmanın amacı hem siyasetçi hem de bir kanaat önderi olan Ali Rıza Septioğlu'nu siyasi hayatında kesitler ortaya koymaktır. Özellikle Elazığ siyasetinde Palu'luların öncü güç oluşlarının ve bu siyasete ilgilerinin Septioğlu ile bir ilgisi olup olmadığını ortaya koymaktır. Bir diğer amaç çok önceleri doğu ve güney doğuda etkili olan şıh, ağa, bey ve aşiret reislerinin şimdi neden siyasette başarılı olamadıklarını, neden aday gösterilmediklerini izah etmektir. Bu tür insanların aday gösterilmemeleri partilerin bir paradigma değişikliğini mi göstermektedir. Özelikle AK parti, listelerinde bu tür insanlara yer vermemektedir. AK partinin bu bölgelerdeki listelerine bakacak olursak yurt dışında okumuş, yabancı dil bilen, iş hayatında ve kamuda başarılı olmuş bürokratlardan oluştuğunu görmekteyiz. Çeşitli bakanlık yapanların doğu ve Güneydoğulu oluşları, hiçbir büyük aşirete mensup olmayışları, fakir ailelere mensup oluşları, şıh'lıkla ve ağalıkla ilgilerinin bulunmayışı bilinmektedir. AK partinin bu yaptıklarının doğru olup olmadığını seçimlerin neticesinde görmekteyiz. AK parti, bu

çalışkan, ufuk sahibi adayları gösterdiği zamanlarda kazandığı görülmektedir. Tezimizi doğrulayan diğer bir sebep ise, aday gösterilmeyen eski kanaat önderlerinin, aşiret reislerinin, dini otoritelerinin bölgelerinden bağımsız aday olmaya cesaret edemedikleri, aday olanların ise seçimi kaybettikleri bilinmektedir.

2.SİYASİ PARTİLER VE AŞİRETLE İLİŞKİ

Türkiye'deki siyasi partiler daha önceki dönemlerde seçmenle birebir ilişki kurmaktansa, kendilerini seçmenlere anlatmaktansa, bir aşiret reisi, bir bey, bir ağa veya bir şıh ile ilişki kurup, onları listelerinden aday gösterip on binlerce oyu denetlemeyi, o oya sahip olmayı tercih ediyorlardı. Bu siyasi yapının ve uygulamanın değişmesi için hiçbir parti bugüne kadar çaba göstermemiştir. Ancak AK partinin ilk dönemleri hariç olmak üzere daha sonraki dönemlerde milletvekili ve belediye başkanlığı listelerinde bir değişikliğe gidildiği bilinmektedir. Bütün partilerinde bu hassasiyetleri taşıyacağı ve bu tür insanların aday gösterilmeyeceği kanaati oluşmaktadır. Nihayetinde sonraki yıllarda yapılan seçimlerde bunu görmekteyiz. Çünkü aşiret yapısının ve şıh'lığın etkisinin değişebilmesi için tüm ekonomik altyapının bağımsız olması lazımdır. İnsanların özgürce düşünüp, özgürce oy vermesi gerekmektedir. Eskiden partiler, aşiret reislerini, kanaat önderlerini ve Şıhları kontrol ettiğinde herkesi kontrol etmiş oluyordu. Artık aşiret reisi aşiretini, Şıh ise müritlerini kontrol edememektedir. Onlar üzerinde eskisi gibi etkinlikleri kalmamaktadır. Aşiret reisinin ve Şıhların siyasal tercihi ile müritlerin ve aşiret mensuplarının tercihleri birbirini tutmamakta ve örtüşmemektedir. Artık seçmen davranışları şıh'a ve aşiret reisinin davranışının çok önüne geçmiştir. Çok önceleri aşiretlerin ve müritleri siyasal tercihleri o kadar önemli değildi. Ama şimdi önemli hale gelmiştir. Çünkü seçmen davranışlarının analiz edilmesinde ekonomik faktörler haricinde sosyolojik ve psikolojik faktörlerde etkili olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu'da geleneksel liderlere ve kanaat önderlerine bağlılığı zayıflatan önemli faktörlerden biride etnik milliyetçiliktir. Yaklaşık otuz yıldır bölgede etkili olan etnik milliyetçilik aşiret ağaları ve şeyhler aleyhinde propaganda yaparak bölge halkını bu geleneksel otoritelere bağlılıktan vazgeçirmeye çalışmaktadır. Çünkü örgütün güçlenebilmesi için aşiretlerin ve şıh'ların vatandaşlar üzerindeki etkilerinin zayıflaması ve kırılması lazımdır. Böylelikle geleneksel olan ve bölgede etkili olan aşiretçilik, cemaatçilik, şıh'lık ve ümmetçilik yerine Kürt milliyetçiliği etkili olmaya çalışmaktadır. Bu faktör bölge insanının geleneksel bağlılıklarını bütünüyle olmasa da önemli ölçüde azaltmıştır. Bunun en açık göstergesi bölgede son yıllarda yapılan seçimlerde etnik milliyetçilik temelinde siyaset yapan partinin başarısıdır. Dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu'da bu sonuçlar göz önüne alındığında halkın çoğunun aşiretçilikten ve şıh'lıktan etnik milliyetçiliğe doğru kayan bir siyasal tavır sergiledikleri görülmektedir. Bölgedeki bu seçmen davranışları

seçimlerde kendini göstermektedir. Özelde ise Palu'da bu seçmen davranışı kendisini göstermektedir. AK parti milletvekili listelerini incelediğimiz zaman aday gösterilen ve seçimlerde milletvekili seçilen kişilerin Palu'lu oldukları ancak ne bir şıh, nede bir aşiret reisi olduklarını ve herhangi bir şıh ve aşiret reisi tarafından desteklenmedikleri halde yine milletvekili oldukları görülmektedir.

3.SEÇMEN DAVRANIŞLARI VE ETKİLEYEN NEDENLER

Bu konu ile ilgili iki yaklaşım mevcuttur. Biri Columbia Okulu tarafından ortaya konulmuş, diğeri ise Michigan Okulu tarafından ortaya konulmuştur. Columbia Okulu 1940'lı ve 1950'li yıllarda etkin olarak yaklaşımını ortaya koymuştur. Columbia Okuluna göre, seçmenlerin tercihlerinin oluşmasında sosyal bölünmeler önemli rol oynamaktadır. Sosyal bölünmenin temel kaynakları etnik, mesleki ve dinsel farklılıklardır. Bu anlamda seçim kampanyalarının seçmenlerin tercihlerini etkileme gücü zayıftır. Columbia okuluna yönelik en ciddi eleştiriler Michigan Okulu tarafından yapılmıştır. Michigan Okulu birey olarak seçmen yaklaşımına sahiptir. Seçmenlerin bir politik partiye yönelik geçmişe dayalı psikolojik bağı olduğunu ortaya koymuştur. Parti kimliği şeklinde oluşan bu bağ dinsel bir bağ gibi çocukluk yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu şekilde seçmen davranışları kalıcılık kazanmaktadır. (Erdoğan, 2004)

Türkiye'de son yıllarda yapılan parti sistemi ve seçmen eğilimleri araştırmaları iki partili baskın yapının artık dağıldığını; siyasal parçalanmanın yükseldiğini; seçmen oynaklığının arttığını ve seçmenler arasındaki parti özdeşleşmesinin zayıfladığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde bu araştırmalar merkezi partilerin parçalandığını ve etkinliklerinin azaldığını; seçimlerde ve parlamenter siyasette İslamcı partilerin güçlerinin arttığını göstermektedir. Daha önceki dönemlerde parti üyelerinin ve seçmenlerin üzerinde imtiyaz sahibi olan ve geniş bir karar alma gücünü kullanan liderler istisna tutulacak olunursa; parti içlerinde hizipleşmeler ve çatlaklar artmış, siyaset yapanlar ve seçmenler arasındaki ilişkiler daha çok siyasal patronaj ve siyasal himaye şekline dönüşmüştür. Seçmenlerin tutum ve davranışları da artık daha ılımlı oryantasyonla merkeze doğru yaklaşmıştır (Sayarı, 2002) Ali Rıza Septioğlu ve benzer durumda olan şıh, aşiret reisi, bey ve ağa gibi insanların aday gösterilmemesi birazda AK partinin İslamcı bir çizgide bulunması ve politikalarını bu çizgi üzerinde sürdürmesi bu tür adayların gösterilmesi ihtiyacının ortadan kalktığının bir göstergesidir. Eskiden siyasi partiler, dergâhlardan, tarikatlardan ve bu tür düşünce içerisinde olanlardan, CHP partisi de dâhil aday gösteriyorlardı. Artık partiler İslami söylemlere sarılmaktadır. Şayet bu tür söylemlerde seçim çalışmalarında bulunmasa dahi geçmişte ters düştüğü ve öcü olarak gördüğü bu kesimin oyunu alabilmek için eski anti-İslami söylemlerinden vazgeçmişlerdir. Çoğu zamanda İslami çizgiyi savunan kişileri de ya partinin yetkili

kurullarına almakta ya da onları aday göstermektedirler. Bütün partiler HDP'de dâhil İslami düşünen, müftüleri veya yaşantısı ve mücadelesi ile İslami çizgiden gelen kişileri aday göstermekten imtina etmemişler ve örnek olmuş kişileri aday göstermek ihtiyacı duymuşlardır. Artık bu düşünce içerisinde olanların oylarını almak için bu gelenekten gelenlerin aday gösterilmesine AK parti ihtiyaç duymamıştır ve ihtiyaçta kalmamıştır. Artık iktidardaki AK Parti zaten savunduğu politikalar gereği, AK partiyi oluşturan kadrolar ve genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan bu gelenekten geldiklerinden ve bu uğurda bedel ödediklerinden dolayı ve bu sebepten dolayı vatandaşlar zaten oy verdiklerinden şıh'lar, ağalar, aşiret reisleri, beyler artık AK partiden aday gösterilmemişlerdir. AK partinin savunduğu İslami düşünceleri gereği artık böyle İslamcı aday ve bu düşünceye sahip adayları göstermek gereği duymamaktadır. Çünkü kendisi zaten İslamcı bir partidir. Zaten vatandaşlarda bunu bildiklerinden ve bunu AK parti yöneticileri de gördüklerinden AK Parti artık bu profildeki kişileri aday yapmamaktadırlar. AK partiden aday olamayan bu insanlar bölgelerinden eskisi gibi bağımsız aday olamamaktadırlar. Bazen geçmişte olduğu gibi yine bağımsız kazanırız düşüncesinde olan ve bu yolu denemek isteyenler aday olmalarına rağmen seçilememektedirler. Burada şu sonuç çıkmaktadır. Bu tür insanların merkez- çevre ilişkileri zayıflamaktadır. Tabii bu olayın çok geniş bir analizini yapmak gerekmektedir. Çok çeşitli parametrelerden bahsedilebilir. İnsanların çok çeşitli haber alma kaynaklarının artması, yazılı ve görsel basının çokluğu, teknolojik gelişmeler, ailelerin ekonomik özgürlüğüne kavuşması, okuma-yazma oranının artması, doğu ve güney doğuda bulunan feodalitenin zayıflaması, bu bölgede etnik milliyetçilik yapan bir partinin oy oranının artırması gibi parametrelerden bahsedilebilir.

1990'lı yıllardan itibaren bu siyasal ideolojik düzlem büyük ölçüde genişlemiş ve açıkça dinsel ya da etnik temelli siyaset yapan partiler ve sivil toplum kuruluşları, yardım dernekleri gibi örgütlenmeler ortaya çıkmış; İslami hassasiyeti olduğunu öne çıkaran parti güç bir aşama kaydetmiş ve açıkça etnik temelli siyaset yapan parti ise doğu ve güney doğudaki geleneksel seçim coğrafyasını değiştirerek önemli bir güç kazanmıştır. Bütün bu yaşananlar ciddi manada siyasette etkisini göstermiştir. Artık bağımsız aday olarak kazanmak imkansız hale gelmiş ve zorlaşmıştır.

Demokrasinin en önemli enstrümanlarından biri olan seçimlerin, antik Yunan kent devletlerinden günümüze kadar değişik biçimlerde gerçekleştiği bilinmekle beraber, toplumların içinde bulundukları çağın niteliklerine göre de yeni şekiller aldıkları açıktır. Kent devletlerinden modern ulus devletlere geçişte, modern ulus devletlerden de Avrupa Birliği gibi diğer benzeri yapılara geçişte demokrasinin bir dizi uyum ve dönüşüm sorunu

yaşadığı/yaşamakta olduğu ve yaşayacağı çeşitli akademisyenlerce de ifade edilmektedir.(Sağır, 2005)

Dolayısıyla siyasal davranış ve seçmen tercihleri ile ilgili yapılan çalışmalar doğrudan siyaset sosyolojisinin ilgi alanında yer almaktadır. Farklı etnik kimliklere sahip ve farklı sosyo-kültürel (aşiret) yapı içindeki şahısların siyasi tercihlerinin ve bunlara etki eden faktörlerin aynı olup olmadığının araştırılması siyaset sosyolojisinin temel ilgi alanlarından biridir. Çünkü siyasetin sosyolojik çözümlenmesi, en yalın anlatımla sosyal yapılar içindeki siyasal davranışların ve sosyal yapı-siyaset ilişkisinin incelenmesi olarak özetlenebilir. (Bahar, 2009).

Davranış değerlerinin bir ayağı bireyin iç dünyasında beslediği kanaat ve düşüncelerden oluşurken, diğer bir ayağı da bireyin bu kanaat ve düşünceden hareketle yöneldiği eylemler dizisinden oluşmaktadır. Bu nedenle siyasal davranışlar analiz edilirken bireyin yöneldiği veya gerçekleştirdiği pratikleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.(Çaha,2008)Bu açıdan seçmen davranışı, siyasal davranış geneline giren biçimlerden sadece biri olmasına rağmen, siyasal bilimcilerin üzerinde en fazla inceleme yaptıkları alan olagelmiştir. Seçmen davranışı dışında ulusal çapta ve ona eşdeğer başka bir siyasal davranış görülmemektedir. Çünkü ulusal seçimlerle herkese eşit etki olanağı tanınmıştır. Her oy eşit değere sahip olduğu gibi, oy kullanma ile kullanmama davranışları da etki açısından eşit ağırlığa sahiptir. Seçimler gizlidir ve seçmen davranışlarından sorumlu tutulamaz. Bu nedenle de seçmen en samimi seçişini ortaya koyabilir. Ancak seçimlerin gizliliğinin bir sakıncası vardır. Verilen oy ile kişi arasında bireysel bir bağ kurulamamakta ancak toplu seçişler ve davranışlar incelenebilmektedir (Gülmen, 1979)Seçmen davranışı iki aşamada karar almayı gerektirir. Kişinin önce yönetici kadronun seçiminde oy kullanıp kullanmayacağına karar vermesi, sonra da bu oyunu ne yönde kullanacağını belirlemesi gerekir. Bu ilk karar oy verip vermeme, ikincisi ise belirli bir partiye oy verme şeklinde uygulamaya yansımaktadır (Gülmen, 1979)

Seçmen davranışının incelendiği bir diğer yaklaşım olan Sosyo-psikolojik yaklaşım, gruplar yerine bireyler üzerine odaklanır. Seçmenlerin küçük yaşlarda ailelerinin ve çevrelerinin etkisi altında gerçekleşen siyasal sosyalleşme sürecinde kazandıkları siyasal tutumlar ve ideolojik yönelimlerin ileriki yaşlarda onların parti tercihi üzerinde son derece etkili olduğu (Akgün, (2007), ve kişilerin herhangi bir partiye karşı psikolojik bağlılık duyduğunu (Kalender, (2005), iddia eder. Parti kimliği şeklinde somut olarak ifade edilen bu bağlılığın, adeta dinsel bir bağlılığı andırdığı ileri sürülmüştür. Sosyo-psikolojik yaklaşım modeli, sosyolojik yaklaşımı reddettiği gibi ahlaki vaazlardan çok davranışla ilgili kurallar sunmaktadır (Özkan, 2004) Seçmen davranışına ekonomik olarak yaklaşanların temel varsayımı ise; kişinin kendi çıkarlarını

iyi bilmesi, çıkarlara en iyi şekilde hizmet edecek bir aday veya partiyi değerlendirmesi ve bunun sonucunda en uygun aday veya partiye oy kullandığı (Kalender, 2005) yönündeki düşüncedir.

Politik eğilimlerin ortaya çıkmasında seçmenin içinde bulunduğu toplulukların sosyo-ekonomik statüleri, dinsel bağlılıkları ve yerleşmiş olduğu coğrafi alanın etkili olduğu, anılan faktörlerin seçmenlerin siyasal eğilimlerinin şekillenmesini sağladığı ifade edilmektedir. Sosyolojik yaklaşımın açıklamalarına göre seçmen tercihlerinde aile faktörü de ön plana çıkmaktadır. Örneğin eşlerin oy tercihlerinin birbirleri üzerinde ve çocukların ebeveynlerinin tercihlerine yakın eğilimde bulunması görüşü bu kapsamda değerlendirilebilir. (Lazarsfeld 1968) Dolayısıyla bu modelde, ekonomik sorunlar vs. seçmen tercihlerinde direkt etkili değildir.

Aynı şekilde, ideolojiler ya da adayların nitelikleri de siyasal tercihlerin belirlenmesinde doğrudan etkili değildir. Siyasal eğilimlerin kaynağını sosyal gruplara olan üyelikler ve bağımlılıklar oluşturmaktadır. Bu çerçevede sosyolojik modelin temel konusunu seçmenler değil, gruplar ve partiler, temel problemini de niçin oy veriyorlar sorusuna cevap aramak şeklinde ifade etmek mümkündür. (Kalender, 2000)

Seçmen davranışında etkili olan faktörlerden biri olan ‘din’ faktörünün etkileme düzeyi son dönemde yapılan çeşitli araştırmalarda ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türk siyasal hayatında din faktörünün etkili olduğu ve bu etkinin devam edeceğinin belirtilmesinin yanında (Köktaş, 1997) seçmelerin cinsiyet parametreleri üzerine yapılan değerlendirmeler sonucunda kadınların, ‘Müslüman kimliğini’ erkeklere oranla çok daha ağırlıklı olarak tercih ettiği (Çarkoğlu, 2006) belirlenmiştir.

Seçmenin oy verme kararı pek çok faktörden etkilenir. Bunlar arasında en önemlileri olarak, siyasal ürün (siyasi partinin lideri, adayları, ideolojisi vb.), psikolojik etmenler (ait olma, yakınlık duyma vb.) ve referans gruplarının etkisi sayılabilir. Referans grupları, kişinin tutumlarını, fikirlerini, değer yargılarını ve davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir insan topluluğudur. Bu grup, aile ve diğer yüz yüze ilişkilerin olduğu yakın çevre (arkadaşlar, komşular, meslektaşlar, kurum ve kuruluşlar vb.) ile kişinin üyesi olmadığı gruplar ve doğrudan ilişkisi olmayan kişilerden (artistler, şarkıcılar, sporcular vb.) oluşur. Bu bağlamda, referans grupları seçmen karar verme sürecine etkisi olan en önemli etmenlerden biridir. Aile kurumu ise en etkin referans gruplarından biri olarak bireyi etkilemektedir. (Aydın, 2004)

Son dönemlerde Türk seçmen davranışları açıklanmaya çalışılırken kullanılan seçmen davranış ölçümlerinden biri de etnik ve dinsel temelli oy verme analiz yöntemidir.

Kuşkusuz, özellikle 1990'lı ve 2000'li yıllarda Türk parti sisteminde yükselen etnik ve din temelli oy verme eğilimlerinden dolayı bu perspektif doğrultusunda yapılan çalışmaların önemini arttırmaktadır

Ayşe Güneş Ayata ve Sencer Ayata bu perspektif doğrultusunda yaptıkları araştırmalarında son yirmi yıllık dönemde Türkiye'de seçmen eğilimlerinde etnik ve dinsel temelli bölünmelerin (cleavage) arttığını ileri sürmektedirler. (Ayata,2002) Bu yazarlar, aynı çalışmalarında laik / İslamcı kutuplaşması ve Sünni / Alevi bölünmesinin seçmen davranışlarının önemli belirleyicilerinden biri olmaya başladığını ve ayrıca; aynı zamanda Kürt meselesinin yoğunlaşmasının hem pro-Kürtçü hem aşırı milliyetçi siyasal kamplaşmaların keskinleşmesine ve bu alandaki siyasal partilere seçmen desteğinin artmasına neden olduğunu ifade etmektedirler. Bununla birlikte Türkiye'de "yeni kimlik siyasetlerinin" tanımlanması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Çünkü kendilerini Alevi-Kürt olarak tanımlayanların pro-Kürtçü parti –ya da adaylar- yerine laik / solcu partilere yöneldiklerini, bu durumunda aynı sosyal ve ekonomik değişkenlerde olduğu gibi karmaşık bir yapı ortaya çıkardığını söylemektedirler.

Bu aşamada din olgusunun seçmen tercihlerini etkilemesi bakımından karmaşık bir ilişki düzeni yarattığı söylenebilir. Bu bakımdan din-siyaset-seçmen ilişkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi, insanlık tarihi çok uzun süre devlet, iktidar ve egemenliğin meşrulaştırılmasında din faktörünü kullandığından, din-siyaset ilişkileri her dönem dikkat çeken bir konu olmuştur. Çünkü din–siyaset ilişkilerinin kazandığı muhtevaya göre, din, siyasal yaşamın bazen nesnesi bazen de öznesi durumuna gelmiştir. Bu durum, sosyal araştırmalarda, çoğu kez din ile siyasetin gerilimli bir ilişki içinde betimlenmesine neden olmuştur.(Polat, 2010)

Diğer taraftan, seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik çalışmalar daha çok toplumun sosyo-kültürel bölünmüşlüğüne vurgu yapmaktadırlar. Özellikle bu sosyokültürel bölünmüşlüğü tayin eden sınırın din olgusuyla çizilmesi, dinin siyasal çözümlemelerde öneminin giderek artırmasına neden olmaktadır. Çünkü insan üzerindeki etkisi sebebiyle dinler, her dönem iktidar odağı ile ilgilenmiş veya varlık nedenleri ile ya da dindar insanların iktidar mücadelesi sebebiyle siyasetle yakından ilişkili olmuşturlar.

Din faktörünün siyasete ve seçmen tercihlerine yön veren bir faktör olarak algılanması dünyada çoğu gelişmiş veya azgelişmiş ülkede söz konusudur. Batı'da din ya da dini temsil konumunda olan kiliseler toplumsal ve siyasal yaşamın içindedirler. Din ve siyasetin kurumsal ayrılığı, kiliselerin olgusal olarak ayrılmasını beraberinde

getirmemiştir. Hatta siyasal kültür açısından din faktörünün özellikle Katolik ülkelerin veya Katoliklerin etkin olduğu Avrupa ülkelerinde, siyasal parti tercihlerinde sosyo-ekonomik statü ve sınıf mensubiyetinden daha önemli rol oynadığı ileri sürülmektedir .(Köktaş, 1997)

Siyasal sürece yöneten ve yönetilenler arasındaki karşılıklı etkileşim süreci olarak bakmak gerekirse, dinin ve dini bağlılığın etkin olduğu yerde, bağlılık doğal olarak siyasete de yansıyacaktır. Aksi durumda, dinin etkisini kaybettiği yerde de siyasal yaşama etkili olmayacaktır. Bu, devletin düzenlemesi ile ilgili bir durum değil, toplumsal yaşama ilişkin bir olaydır. Çünkü insanların siyasal kararlarında sosyal aidiyet bağları önemli bir etkiye sahiptir ve karar verme sürecinde bireyler ait oldukları yapılar içindeki insanların ürettiği siyasal görüşleri desteklemektedirler.

Son olarak din olgusu seçmen davranışı bağlamında değerlendirilecek olunursa; dinin sosyal özellik olarak seçmen tercihlerinin oluşumunda göz ardı edilmeyecek derecede rol oynadığı çok rahatlıkla söylenebilir. Dinin sosyal özelliklerin önemli bir boyutunu oluşturması gerçeği, seçmenlerin kendilerini tanımlama biçimiyle ilişkili olarak farklı siyasi partilerin program ve söylemlerine farklı tepki vereceklerine işaret etmektedir. Bu bağlamda seçmenlerin kendilerini tanımlama ve konumlandırma biçiminin seçmenlerin gözünde siyasi parti alternatiflerini daha işin başından sınırlandırmaktadır. Başka bir deyişle seçmenler, kendi sosyal özelliklerine lideriyle, programlarıyla ve söylemleriyle hitap eden partileri tercih edeceklerdir, diğerlerini alternatifler arasına dahi almayacaklardır. (Gökçe, 2009)

Dolayısı ile siyasetin sosyolojik analizinde, toplumun içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik seviyeyi anlamak ve araştırmayı buna göre anlamlandırmak hayati derecede önemlidir. Bu çerçeveden hareketle makalede, seçmen tercihine etki eden faktörler güneydoğu Anadolu bölgesinin temel karakteristik özelliklerini taşıyan, feodal (aşiret) sistemi uzun yıllar yaşatan ve farklı etnik ve dini grupların uzun yıllar sorunsuz bir şekilde bir arada yaşadığı bir kent olması nedeniyle Elazığ ölçeğinde ele alınmıştır.

Siyaset sosyolojisi, toplumla siyaset arasındaki etkileşimleri inceleyen bir bilim dalı olarak, siyasetin toplumsal koşullarını incelemektedir. (Vergin, 2003) Dolayısıyla siyasal davranış ve seçmen tercihleri ile ilgili yapılan çalışmalar doğrudan siyaset sosyolojisinin ilgi alanında yer almaktadır. Farklı etnik kimliklere sahip ve farklı sosyo-kültürel (aşiret) yapı içindeki şahısların siyasi tercihlerinin ve bunlara etki eden faktörlerin aynı olup olmadığının araştırılması siyaset sosyolojisinin temel ilgi alanlarından biridir. Çünkü siyasetin sosyolojik çözümlenmesi, en yalın anlatımla sosyal

yapılar içindeki siyasal davranışların ve sosyal yapı-siyaset ilişkisinin incelenmesi olarak özetlenebilir. (Bahar, 2009)

4.PARTİLERİN AŞİRET ADAYLARI

3 Kasım Genel Seçimlerinde siyasi partilerin aday gösterdikleri aşiret reisleri ve Şıh'ların isimleri aşağıdaki gibidir. Bütün partiler listelerinde bu tür şahıslara yer vermiştir.

Anavatan Partisi (ANAP): Eyüp Cenap Gürpınar (Şeyh), Seyit Eyüpoğlu (Şıhanlıoğlu aşireti), Mehmet Ekinci (Seydan aşireti), Şerif Bedirhanoğlu (Burukan aşireti), Abdülkadir Seyitoğlu (Şeyh), Nusret Öner (Dıri aşireti), Ataullah Hamidi (Şeyh), İrfan Arslan (Goran aşireti), Haluk Kaya (Hisar aşireti), Fevzi Sevgili (Şeyh), Süleyman Çelebi (Çelebi aşireti), Abdurrahman Abay (Kıçan aşireti), Haşim Haşimi (Şeyh)

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP): Zülfükar İzol (İzol aşireti), Nuri Dağdağa (Bekiran aşireti), Ahmet İnal (Badıka aşireti), Mehmet Ali Suçin (Alikan aşireti), A.Veli Seyda (Şeyh), Mehmet Beşir Hamidi (Şeyh), Selahattin Dağ (Dağ aşireti)

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP): Turun Tüysüz (Kalender aşireti), Ahmet Öncel (Badıllı aşireti), Ahmet Kıran (Kejan aşireti), Mehmet Kartal (Burukan aşireti), Necmi Yağızer (Burukan aşireti), Esat Canan (Dostki aşireti), Abdulhalik Özdinç (Gıravi aşireti), M.Nezir Nasıroğlu (Sinika aşireti), Cemil Taşkın (Sıpertiyan aşireti), Sait Doğan (Hıdırsor aşireti)

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP): Mahmut Özyavuz (Cumeyli aşireti), Fudayıl Yüksel (Melkişo aşireti), Adil Gökçe (Mamkuran aşireti)

Doğru Yol Partisi (DYP): Sedat Edip Bucak (Bucak aşireti), Uğur Esat Akgül (Mersavi aşireti), Encet Akıl (Karakeçi aşireti), Paşa Kurşunluoğlu (Buruki aşireti), İskender Ertuş (Ertuşi aşireti), İsmet Beyhan (Mamkuran aşireti), Hakkı Töre (Beg aşireti), Faris Özdemir (Raman aşireti), Hüseyin Yaşar (Şerro aşireti), Kamil Atak (Tayan aşireti), Kazım Babat (Guyan aşireti), M.Salim Ensarioğlu (Ensarioğlu aşireti)

Saadet Partisi (SP): İsmail Yazmacı (Kuran aşireti), Ahmet Kırvar (Kırvar aşireti), Sait Badıllı (Badıllı aşireti), Abdulhaluk Mutlu (Şeyh), Hüseyin Mutlu (Şeyh), Hüsamettin Korkutata (Şeyh), Abdullah Gökçe (Mamkuran aşireti)

Demokratik Sol Parti (DSP): Nevzat Çelik (Şigo aşireti), Mehmet Çelik (Şigo aşireti)

Yeni Türkiye Partisi (YTP): Evliya Parlak (Pinyaniş aşireti), Cihan Güven (Meman aşireti)

Demokratik Halk Partisi (DEHAP): Ahmet Türk (Türk aşireti)

Bağımsızlar: Sabahattin Cevheri (Şeyhanlı aşireti), Mustafa Zeydan (Pinyaniş aşireti), Naim Geylani (Şeyh), Faruk Septioğlu (Şeyh) (NK/BB)

5.ELAZIĞ SEÇİMLERİNİN ANALİZİ

Elazığ ilinde Palu'lu olarak ilk milletvekili olan Abdullah Demirtaş'tır. Rüştiye mezunu olan Demirtaş, 1X. Dönem milletvekilidir.X1.dönemde ise Elazığ'ı milletvekili olarak Mustafa Altındoğan temsil etmiştir. Altındoğan, hukuk fakültesi mezunu olup serbest avukatlık yaptığı dönemde milletvekili olmuştur. 1969 yılında yapılan milletvekili seçimini ise daha önce bağımsız olarak Palu belediye başkanlığı da yapan Ali Rıza Septioğlu kazanacaktır. Septioğlu daha sonra III, V. XVII ve XIX. dönem milletvekili olarak görev yapacaktır. 1977 yılında ise Ecevit hükümetinde 18 ay Meteorolojiden sorumlu devlet bakanı olacaktır.1977 yılında yapılan milletvekili seçiminde Ali Rıza Septioğlu yeniden bağımsız olarak milletvekili olacaktır. Aynı seçimde ise Palu'lu bir Şıh çocuğu olan Mehmet Tahir Şaşmaz ikinci Palu'lu olarak milletvekili seçilecek ve Elazığ siyasetinde artık Palu'lu milletvekilleri etkili olacaktır.1983 yılında Palu'lu Nevzat Yağcı ANAP'tan milletvekili olmuştur.1987 yılında Ali Rıza Septioğlu, Mehmet Tahir Şaşmaz ve Nizamettin Özdoğan Palu'lu olarak milletvekili seçilecektir. Elâzığ'ı temsil eden beş milletvekilinden üç tanesi Palu bölgesinden olacaktır. Üç milletvekilinden ikisi Şıh çocuğu olacak yalnız bir tanesi tüccar çocuğu olan, Elazığ'da Dâhiliye uzmanı olarak doktorluk yapan Nizamettin Özdoğan olacaktır. Artık listelerde herhangi bir tarikata, şıha, dergaha ve aşirete mensup olmayan kişilerde milletvekili seçilebilecektir.1991 yılında yapılan milletvekili seçiminde Ali Rıza Septioğlu'yla birlikte yine bir Şıh çocuğu İmam-Hatip lisesi öğretmeni olan Ahmet Cemil Tunç, Refah partisinden milletvekili seçilmiştir. Ahmet Cemil Tunç Refah-Yol hükümetinde Vakıflardan sorumlu Devlet bakanı olarak görev yapmıştır. Artık partiler diğer partilere karşılık olarak Şıh'lardan, aşiretlerden milletvekili göstermeye başlayacaktır. Partiler, bu tür aday göstermeleri devam ettirecekler ve aynı tabandan oy almak için mücadele edeceklerdir.1995 yılında Refah partisinden Ahmet Cemil Tunç Palu bölgesinden yalnız seçilecektir. Refah partisinin diğer milletvekili bir bürokrat olan Ömer Naimi Barım olacaktır. Doğru Yol partisinin milletvekilleri ise yine bürokrat olan Mehmet Kemal Ağar ve Cihan Paçacı olacaktır.1999 yılında ise yeniden üç milletvekili Palu bölgesinden olacaktır. Yine iki şıh oğlu Ali Rıza Septioğlu ve Ahmet Cemil Tunç ayrı ayrı partilerden milletvekili seçilecektir. MHP'nin milletvekili ise Palu'lu olan Prof.Dr. Mustafa Gül olacaktır.1999

yılı seçiminin çok önemli bir sonucu olacaktır. Elazığ'da ilk defa herhangi bir aşiret, herhangi bir Şıh çocuğu olmayan sadece tek özelliği başarılı bir bürokrat olan ve daha önce Elazığ'ı başarılı bir şekilde milletvekili ve bakan olarak temsil eden bürokrat Mehmet Kemal Ağar rekor bir oyla bağımsız olarak milletvekili seçilmiştir. Şimdiye kadar bağımsız olarak seçilen aşiret reisleri, beyler, ağalar ve Şıh'ların aksine memur bir aileye mensup ve meslek hayatında başarılı olmuş sade bir vatandaşında bağımsız seçilebileceğini araştırmak, seçmen davranışı açısından önemli bir sonuçtur. Bu sonucun seçmen davranışlarının değişkenliğinin farklılaştığının araştırılıp analiz edilmesi ve literatüre katkı bakımından irdelenmesi gereken bir konudur.2002 yılında inşaat mühendisi olan bir Palu'lu Zülfü Demirbağ milletvekili olacaktır.2002 yılında yapılan 22.dönem milletvekili seçimlerinde Şıh'lardan ve aşiret reislerinden hiç birisi milletvekili olamamıştır. Milletvekili seçilenler tamamen halkta karşılığı olan, mesleğinde başarılı bürokratlardan ve üniversite hocasından olacaktır. AK partiden Mehmet Necati Çetinkaya (Vali), Zülfü Demirbağ (Bürokrat), Şemsettin Murat (Bürokrat), Abdulbaki Türkoğlu (Akademisyen) ve bağımsız milletvekili olarak yeniden Mehmet Kemal Ağar (Vali) Elazığ'ı temsil edeceklerdir. 2007 yılında yapılan 23 dönem milletvekili seçimlerinde Mehmet Necati Çetinkaya, Hamza Yanılmaz, Faruk Septioğlu, Tahir Öztürk ve Feyzi İşbaşaran Adalet ve Kalkınma Partisinden milletvekili seçileceklerdir. Beş milletvekilinde üçü yine Palu bölgesinden olacaktır. Doğru yol partisi % 10 ülke barajına takılacak ve Doğru Yol Partisine düşen bir milletvekilliğini Adalet ve Kalkınma partisi alacaktır. Türkiye'de uygulanan % 10 ülke barajına takılan Doğru Yol Partisi Genel başkanı Mehmet Kemal Ağar hem milletvekilliğini kaybedecek hem de genel başkanlığından istifa ederek siyasi hayatını sonlandıracaktır. 14 Mart 2011 tarihinde yapılan 24.dönem milletvekili seçimlerinde Zülfü Demirbağ ve Faruk Septioğlu Adalet ve Kalkınma partisinden iki Palu'lu olarak milletvekili seçilmişlerdir. Ak partinin diğer iki adayı Şuay Alpay ve Sermin Balık ile MHP milletvekili Enver Erdem ilimizin diğer bölgelerinden temsilen seçileceklerdir. 07 Haziran 2015 tarihinde yapılan 25.Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, Yavuz Temizer Milliyetçi Hareket Partisi, Şuay Alpay, Metin Bulut ve Serpil Bulut ise Adalet ve Kalkınma Partisinden milletvekili seçilecektir. Palu bölgesi bir milletvekilliğiyle temsil edilecektir. Ak partiden Palu'lu olan 4.sıra adayı Ömer Serdar ve aynı bölgeyi temsil eden Halkların Demokrasi Partisi 1.sıra adayı seçimi kazanamayacaktır. HDP'nin adayı Orhan Demirbağ çok az bir farkla milletvekili olamayacaktır. Bu bilgilerin ışığında bakıldığında önceki genel seçimlerde dört vekil çıkaran AK Parti'nin adaylarının ilk sırasında Merkez Karar Yönetim Kurulu (MKYK) üyesi ve Yerel Seçimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Şuay Alpay bulunuyor. İkinci sıra adayı Metin Bulut MÜSİAD üyesi bir işadamı. Palulu olan Bulut, yine Palulu olan ve CHP listesinden seçimlere giren Ali Rıza Septioğlu'nun oğlu Feyzi Septioğlu'nun oylarını bölmeye çalışmıştır. HDP'nin Elazığ birinci sıra adayı eczacı Orhan Demirbağ

Beritan aşiretinin üyesidir. Yıllarca göçebe bir aşiret olarak yaşamlarını sürdüren Beritanlılar, yerleşik hayata Palu, Kovancılar ve Karakoçan ilçelerinde geçmişlerdir. Belli oranda oyları bulunan aşiret ve HDP Elazığ'da ilk vekillerini meclise göndermek istemişlerse de başarıya ulaşamamışlardır. AK Parti'nin üçüncü sıra adayı Serpil Bulut Giresunlu olması hasebiyle çok eleştirilecek ve Ak Partinin dört milletvekili çıkarmamasına sebep olacaktır. Tıp profesörü olan Giresunlu Serpil Bulut Elazığ'dan evli olması ve uzun süreden beri Elazığ'da yaşamasına rağmen rakipleri ve parti içi muhalifleri tarafından çok eleştirilecektir. Serpil Bulut çok az bir oy farkıyla meclise gidecektir. Listede gösterilip milletvekili olan Şuay Alpay ve Serpil Bulut, 1 Kasım 2015 yılında hükümet kurulmamasıyla birlikte anayasanın verdiği yetkiyi kullanan Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından 45 gün içerisinde ülke tekrar bir erken seçime gidecek ve mevcut milletvekilleri Şuay Alpay ve Serpil Bulut listelerde kendilerine yer bulamayacaklardır.

Selahattin Demirtaş'ın da Palulu olduğu düşünülecek olursa, kentteki Palulların eğilimi seçim sonuçlarının işareti olarak kabul edilmektedir. Ancak Selahattin Demirtaş bile HDP'ye bir milletvekilliği kazandıramayacaktır. CHP ise Elazığ'dan sağ gelenekten gelen Ali Rıza Septioğlu'nun oğlu Fevzi Septioğlu'nu aday göstermesine rağmen sonuca ulaşamayacaktır. Ancak aşiret yapısı üzerinden ve dini motiflerle belli oranda oyu bulunan Feyzi Septioğlu'nun seçilme şansı olmayacaktır. CHP'yi destekleyip bakanlık yapan babasının yolundan gidecek fakat başarılı olamayacaktır. 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimi 01 Kasım 2015 tarihinde yapılacak ve Tahir Öztürk(annesi Palu'lu), Metin Bulut (Palu),Ömer Serdar(Palu), Ejder Açıkkapı (Palu) Adalet ve kalkınma partisinden milletvekilliği yapacaklardır.2018 yılı milletvekili seçimlerinde Ak Parti listesinde yeniden iki Palu'lu kendilerine yer bulacaktır. Diğer üç aday merkezin adayı olarak aday gösterilecektir.

1963 yılında yapılan Elazığ ili merkez belediye başkanlığı seçimini Adalet partisinden oyların % 50,4'ünü alan Rasim Küçükel kazanmıştır.1968 yılı belediye başkanlığını ise oyların % 45,2'sini alan Palu'lu bir öğretmen olan Şükrü Kacar bağımsız olarak kazanmıştır.1973 yılında % 28,7'yle Adalet partisinden Adnan Orakçıoğlu belediye başkanı olmuşyur.1977 yılında % 30,0'la MHP'den Behçet Susmaz başkan olmuştur.1984 yılında Anavatan partisinden Prof.Dr. Mustafa Temizer, 1989 yılında ise yeniden Milliyetçi Hareket Partisinden Behçet Susmaz kazanmıştır.1994 yılında ise yeniden bir Palu'lu olan Hamza Yanılmaz oyların % 35'ini alarak Refah Partisinden belediye başkanı olmuştur.1999 yılında yeniden seçilerek bir dönem daha belediye başkanlığı yapmıştır. Yeniden siyasette Palu'nun etkili olduğunu görmektetiz.10 yıl belediye başkanlığı yapan Hamza Yanılmaz'dan yıllar sonra 2014 yılında yapılan

belediye başkanlığı seçimlerini kardeşi olan Mücahit Yanılmaz kazanacak ve yeniden bir Palu'lu olarak belediye başkanlığı yapacaktır.

6.ELAZIĞ SEÇİMLERİNİN SİYASİ GELECEĞİ

Septioğlu ailesinin Elazığ siyasetindeki yeri önemlidir. Septioğlu soyadını göz ardı ederek Elazığ siyasetinde yapılan birçok seçimin artısı ve eksisi de vardır. Septioğlu ailesinin önümüzdeki seçimlerde nasıl bir yol izleyeceği bilinmemektedir.2018 yılı milletvekili seçimlerine aday adayı olarak müracaat eden Faruk Septioğlu'nun kendisine listelerde yer bulamaması bu aileyi siyaseten ciddi sıkıntıların beklediğinin işaretidir. Septioğlu Ailesinin önümüzdeki genel seçim sathı mailine girilen şu siyasi konjonktürde nasıl bir faktör olabileceği hususu tartışmalıdır. Feyzi Septioğlu'nun CHP'den aday olma sebebi damadı ve eski Baro başkanı Rüstem Septioğlu'nun AK Partiden aday gösterilmemesidir. Feyzi Septioğlu damadı Rüstem Septioğlu'nun kesin aday yapılacağından emin olsa CHP'den aday olma düşüncesinden vazgeçebilirdi. Buna karşın kayın pederi Feyzi Septioğlu'nun, Rüstem Beyin adaylığı hususunda garanti verilmezse ben CHP'den aday olmak için müracaat edeceğim şeklinde bahane ileri sürüp dayatması hiç tutarlı ve sağlıklı bir yaklaşım değildir.

Aslında CHP'nin seçimlerde ilahiyatçılara, şeyhlere ilgi duyması bilinen bir durumdur. CHP'nin sağ seçmenden ve dindar kesimlerden oy almak istemesi bu sebeptendir. CHP daha önce ilimizden hem şeyh torunu, hem de üstelik ilahiyatçı olan hemşerimiz Muhammet Çakmak'ı CHP Parti Meclisi'ne almıştır. Ancak, CHP, Çakmak'ı Elâzığ'dan değil İstanbul'dan listelere koyacak fakat Çakmak milletvekili seçilemeyecektir. Palu halkı ise Fevzi Septioğlu'na rağmen CHP'ye oy vermemiştir. Bir Şıh çocuğunun, CHP'den aday olup oy alamaması, dini bir gereklilik değil, sosyolojik bir realitedir. Dolayısıyla CHP'li seçmen ne Muhammet Çakmak ve ne de Feyzi Septioğlu gibi buram buram sağcılık ve dincilik tüten isimlere kolay kolay oy vermez Buna karşın ne Çakmak'ın dedesi Halit Hoca Efendinin müritleri ve ne de dindar Palu halkı soyadı Septioğlu bile olsa CHP'nin adayına oy toplayamaz. Feyzi Septioğlu ve Muhammet Çakmak gibi insanların Elazığ'da CHP'den seçilebilmesi asla kolay değildir. Geçmişte Elazığ ilinde siyasi başarı yakalamış CHP'nin tekrar seçim kazanabilmesi ancak sol gelenekten gelen ve sağ seçmenlere de sıcak bakan ve dindar kesim tarafından da kabul gören bir adayın olması lazımdır. Bunu CHP Ali Özcan'ı 12 Haziran 2011 yılında yapılan milletvekili seçiminde milletvekili adayı yaparak başarılı olacak, fakat çok ciddi bir oy almasına rağmen Ali Özcan üç yüz oy gibi az bir farkla milletvekili seçilemeyecektir.2007 yılında yapılan milletvekili seçiminde CHP % 6.95'le 18890, 2015 yılında ise % 6.66'yla 21259 oy alacaktır. Ancak, 2011 yılında ise Ali Özcan'ı aday ederek % 13.18'le 41.605 oy alarak tarihi bir rekorla oyunu yükseltecektir. 24 Haziran

2018 yılında yapılan milletvekili seçiminde Millet ittifakı olarak seçime giren Saadet partisi 6.199 (% 1,8) oy, İyi Parti 26.987 (% 7,7) oy ve Cumhuriyet Halk Partisi ise 37.751 (% 10,7) oy almıştır. Millet İttifakı aldığı toplam oya karşılık bir milletvekili çıkarmıştır. Millet ittifakının çıkardığı bu bir milletvekilliği en fazla oy alan Cumhuriyet Partisine verilecek ve Cumhuriyet Halk Partisinde kırk bir yıl aradan sonra CHP geleneğinden gelen Gürsel Erol milletvekili seçilecektir. CHP'den Tunceli Milletvekilliği yapan ancak 24 Haziran'daki genel seçimlerde Elazığ'dan CHP'nin birinci sıra adayı olan Gürsel Erol, bu ilde bir ilke imza atmıştır. Erol, 1977 seçimlerinden sonra ilk kez CHP'nin bir milletvekili olarak Elazığ'ı Meclis'te temsil edecektir. Bu sonuç, Aday profilinin seçmen davranışını değiştirdiğinin ifadesidir.

Rüstem Septioğlu'nun da uzun süredir milletvekilliği adaylığı için çeşitli temaslar yürüttüğü, Elazığ yerel kamuoyu tarafından bilinmektedir. Rüstem beyin adaylığı hem Septioğlu Ailesi, hem AKP, hem Elazığ siyaseti için en iyi, en rahat, hatta tek çözüm olabilir. Aslında AKP'nin veya diğer partilerin Elazığ'da Septioğlu ailesini göz ardı ederek bir liste yapması hiç isabetli olmaz, çünkü bunun riskleri olacağı muhakkaktır. Ne var ki siyasetin adamcılık, tarikatçılık, aşiretçilik, bölgecilik bağlamında yürütülmesi AKP ve diğer partiler ve Elazığ için de daha büyük bir risktir. Ancak AK Partinin Septioğlu ailesinden de aday göstermediği halde Elazığ seçimlerini kazanabilmektedir. Faruk Septioğlu'nun aday gösterilmediği fakat Palu'lu diğer adayların listelerde olduğu seçimlerde de Ak parti başarı elde etmiştir.

Rüstem Septioğlu'na AKP veya diğer parti listelerinde uygun bir yer verilmesi durumunda aile olarak yeniden siyaseten var olabilme ihtimali olabilir. Elazığ Barosu seçimlerini 3 dönem büyük farklarla kazanan Rüstem Bey, Septioğlu soyadını ve Palu'luğunu asla öne çıkarmayan bir şahsiyettir. Yalnızca kişisel başarıları, liyakati, olgunluğu ve saygınlığı nedeniyle her kesim ve çevreden itibar gören bir insan olması hasebiyle siyaseten başarı olabilir. Toplumda ve avukatlar camiası tarafından takdir ediliyor olması da bunun çok önemli bir kanıtıdır.

Siyasi parti genel başkanları seçimlerde fazla oy getirmekten daha çok sağlam duracak adaylar istiyor. Güvenilir, omurgalı, yan çizmeyecek, sözünde duran, liderin sözünden çıkmayacak, yakından tanıdığı adaylar istemektedir. Genelde AK parti, listelerini bu özelliklere göre yapmaktadır. Şunu kabul etmek lazım ki siyasette benim yerim garanti, kesin gibi ifadeler kullanmak asla mümkün değildir. Bu işin rasyonel bir mantığı yoktur. Siyasette her zaman her şey olabilir. O halde her adayın listeye girme şansı vardır ve hiç kimsenin durumu garantili değildir. Şöyle bir geriye dönüp bakıldığında milletvekilliği akla bile gelmeyecek birçok kişinin adeta tombaladan

çıkarcasına Meclis'e girip Elazığ'ı bir dönem temsil ettiği görülür. Bazen de kamuoyunun istemesine, milletvekilliğini hak etmesine ve toplumda bir karşılığı olmasına rağmen, Prof. Dr. Yasemin Açık gibi insanların parti genel merkezleri tarafından aday gösterilmedikleri bilinmektedir. Listelerde gösterilen milletvekillerinden hem iş hayatı hem de yapmış olduğu kariyer bakımından birçok üstünlüğü bulunan Yasemin Açık'ın aday gösterilmemesi toplumsal tepkilere neden olmakta fakat AK partinin güçlü liderliği karşısında bu tepki sonuca ulaşamamaktadır. Hem il merkezinde, hem şehrin batı yakasında, Baskil ilçesinde ve ilimizin tamamında tanınırlığı birçok adaydan fazla olmasına rağmen ve aday gösterildiği takdirde partisine çok oy getireceğine inanıldığı halde aday gösterilmemesi, halk tarafından konulan tepkinin yetersiz ve zayıf kalması kendisinin siyasete soğuk durmasına sebep olmuştur. Milletvekili seçildiği takdirde Septioğlu'nun performansını yakalayacağından ve iline çok hizmetler sunacağından insanların herhangi bir şüphesi bulunmamaktadır. Bilakis kentine ve hemşehrilerine çok şey yapabileceğine inanıldığı halde aday gösterilmemektedir. Partilerin yaptırdıkları anketlerden, il de yapılan temayül yoklamalarında, görüşleri alınan sivil toplum kuruluşlarında birinci çıkılmasına bakılmadan aday gösterilmemesini kamuoyu tarafından yakından bilmektedir. Yasemin Açık gibi birçok milletvekili aday adayının da bu tür işleme maruz kaldığı maalesef olmaktadır.2018 yılı Haziranında yapılan milletvekilliği seçiminde AK partinin çok oy kaybetmesinin sebeplerinden birisi AK parti listelerine olan tepkidir. AK parti listeleri oluşturulmadan önce Yasemin AÇIK'ın listede olması halinde AK partinin ilimiz milletvekillerinin tamamını alacağını halkımız yüksek sesle seslendirmiştir. Parti genel merkezlerinin bu tür yanlış tercihleri seçmen davranışlarını etkilemekte ve siyasi oynaklığa sebep olmaktadır. Bu oy oynaklığı seçim sonuçlarını değiştirmiştir. Bu beklenmedik durumlar bir yana makul ve mantıklı olarak mevcut imkânların doğru değerlendirilmesi ve adayların kendileri, partileri ve Elazığ için en uygun şekilde belirlenmesi herkesin ortak çabası olmalıdır. Siyasi partiler milletvekilleri listelerini ön seçimle yapmadıkları müddetçe, genelde Türkiye siyaseti, özelde ise Elazığ siyaseti adamcılık, bölgecilik, aşiretçilik, tarikatçılık, dergahçılık ve Şıh'lık anaforundan zor kurtulur. Mutlak surette siyasi partiler yasası değişmelidir. Milletvekili olacakların büyük bir çoğunluğu, parti liderlerine belli bir kontenjan verildikten sonra geri kalanı ön seçimle belirlenmelidir.

7.SONUÇ VE ÖNERİLER

1980 sonrası Türk siyasi hayatında meydana gelen değişim ve çözülmeler, ideolojik partilerin zayıflaması, partilerle güçlü bağı olan seçmen profilindeki azalmalar, buna bağlı olarak kararsız seçmen sayısındaki artış ve partilerin birbirine benzemesi, partiler arasındaki oy geçişlerin artması gibi faktörler partileri seçmen davranışları konusunda zorlamaktadır. Bu tür sebepler partileri ideal aday bulmaktan ziyade oy

getirebilecek ve kendilerine seçim kazandıracak aday bulmaya zorlamaktadır. Girdiği ilk seçimde bağımsız belediye başkanı seçilen Ali Rıza Septioğlu'nun sonraki yapılan seçimleri gerek bağımsız olarak gerekse parti listelerinden kazanması, bir önceki dönemdeki başarılı faaliyetleri, Elazığ ilinde ve Palu ilçesinde aranan ve mutlaka listelerden gösterilmesi gereken aday konumuna sokmuştur. Halka vermiş olduğu güven ve başarılı çalışmaları dikkat çekicidir. Partilerin kendisini aday göstermedikleri halde bağımsız olarak seçimlere girip kazanması seçmen davranışı konusunda önemli bir değişikliğin ifadesidir. Bu sonuçlar bize rasyonel seçim davranışlarının ne kadar etkili olduğu sonucunu vermektedir. Zira adayların kendi seçim bölgelerine sağlayacağı faydalar seçmende karşılık bulabilmiştir. Neticede Septioğlu'nun geçmiş belediye başkanlığı milletvekilliği ve bakanlığı döneminde göstermiş olduğu başarının, topluma verdiği olumlu imajın ve güvenin seçimleri almasında önemli bir referans kaynağı olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Etnik veya dini inançlar gibi kültür temelli farklılıklar, siyaset sosyolojisi, siyasal kültürler siyasi davranışı yönlendirebilen ve etkileyen seçmen davranışlarını değiştiren önemli etmenler arasında yer almaktadır.

Etnik ve dini gruplar kültürel farklılıklarının korunması ve tanınması amacıyla siyasi faaliyet yapmaları günümüzde daha belirgin bir eğilim haline gelmiştir. Aile seçmen davranışını derinden etkileyen, baskılayan ve yönlendiren çok önemli bir yapıdır. Bireylerin en temel siyasi değerleri ve görüşleri çocukluk ve erken gençlik döneminde oluşmaktadır. Böylece oy verme aileden başlayan ve sürdürülen bir alışkanlık haline gelmektedir. Anne ve babası daha önce bir partiye oy veren bir aile mensubu aile büyüklerini takip etmekte ve davranışı aileye göre şekillenmektedir. Bu aynı zamanda partileri ve adayları eleştiren aile büyükleri ailenin diğer fertlerini etkileyerek bir sonraki seçimlerde farklı davranabilmekte ve seçmen davranışıyla oylarını daha kolay değiştirebilmektedir. Palu'lu aile oylarının etkisinin Elâzığ merkez ilçesinde de görmekteyiz. Çünkü merkez ilçe oyları hesap edildiğinde Palu'lu ailelerinin oylarını Ali Rıza Septioğlu'na verdiklerini görmekteyiz. Septioğlu'nun yerine aday olan oğlunun da seçilmemesine rağmen ciddi bir Palu'luların oylarını aldığı bilinmektedir.

Elazığ'ın büyük aşiretlerinden ve manevi önderlerinden olan Septioğlu ailesinin tüm üyeleri farklı partilerde siyaset yapmıştır. 2001'de yaşamını yitiren baba Ali Rıza Septioğlu, dört dönem DYP'de vekillik yapmış olup, küçük kardeş Faruk Septioğlu AKP vekilliğinin yanında bir dönemde bağımsız olarak milletvekili adayı olmuştur. Bir ağabey Muhammed Septioğlu MHP'den Palu belediye başkan adayı olmuş fakat kazanamamıştır. Diğer ağabey Feyzi Septioğlu da CHP'den birinci sıra milletvekili adayı gösterilmesine rağmen herhangi bir netice alamamıştır. Böylece Septioğlu ailesi DYP, AKP ve MHP'den

sonra CHP'ye de bir üyesini vermiştir. Bu ise Septioğlu ailesinin siyaseten nerelere savrulduğunun işaretidir.

Her seçim sürecinde Doğu ve Güneydoğu kentleri ilginç bir yarışa sahne olmakta ve partiler aday gösterecekleri milletvekili listelerini diğer partilerin listelerine göre şekillendirmektedirler. Böyle olunca da listelerde aşiret, ağa, bey, şıh ve kanaat önderleri zaman zaman kendilerine yer bulmaktadırlar. Diyarbakır, Van, Hakkâri, Şanlıurfa gibi kentlerde büyük aşiretler, Şıh'lar hem AKP hem HDP'ye vekil adayları vermektedirler. Çoğu zaman partiler bu tür insanlara adaylık teklif etmektedirler. Ancak yıllar itibariyle seçimler incelendiği takdirde bu tür aday gösterilmelerin sayısında bir azalma görülmektedir. Aday gösterilenlerin toplumda bir karşılığı olduğu, okumuş ve kendisini yetiştirmiş, eğitimli kişilerden olukları bilinmektedir. Türk siyasi hayatında 19 yıllık aralıksız bir iktidara sahip olan AK partisi milletvekilliği listelerinde her ne kadar toplumsal tabanı olmamakla birlikte iyi eğitim almış şahısları milletvekili gösterecek ve seçimi yine de kazanacaktır. Bazen de bakanlık yapmış ama o şehirli olmayan bakanları çeşitli illerden milletvekili gösterecek ve tekrar o kişileri bakan yaparak bakan gösterdikleri illere verdikleri önemi göstereceklerdir.

Elazığ siyaseti açısından ilk defa bağımsız bir adayın siyasi partileri geriden bırakarak en yüksek oyu alması dikkat çekmiştir. DYP'nin aday listesinde yer bulamayan Mehmet Ağar, Elâzığ'dan bağımsız milletvekili adayı olmuş ve aldığı %28.14 oy oranıyla seçimi birinci sırada tamamlamıştır.1995 yılından sonra Elazığ'da bakan çıkmamıştır. Her seçim sonrası Elazığ ilinin bakan beklentisi maalesef bu güne kadar gerçekleşmemiştir. Komşu illerden Malatya ve Bingöl'den bakan çıkması ilimiz siyaseti açısından her zaman tartışma konusu olmuştur. Mehmet Ağar'ın, tüm partilerden daha fazla oy oranı ile meclise gitmesi kentin siyasi tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bir önceki seçimde meclise bağımsız aday olarak giren Mehmet Ağar, 2002 Genel Seçimlerinde yine bağımsız aday olarak meclise girmeyi başarmıştır. Ancak oyu düşmüştür.(%13). 22 Temmuz seçimlerine siyasi tarihimizde ilk defa bir partinin Genel Başkanı'nı milletvekili seçmek üzere sandığa gitmiştir. Elazığ seçmeni, DP Genel Başkanı Mehmet Ağar'a %20 oranında bir destek vermesine rağmen, DP Türkiye barajını aşamadığından bu ilki gerçekleştirememiştir. Genel Başkan Ağar'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Meclis oturumuna katılmaması, 1995 seçimlerinden itibaren her seçimde büyük desteğini gördüğü Elazığ'lıdan Mehmet Ağar'ın büyük tepki aldığı ifade edilmektedir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat bölümünden mezun olan ve Almanya'nın Köln Üniversitesi'nde doktora yaparak daha sonra yurda dönerek Gazi Üniversitesi'nde profesör olarak çalışan, Aydın Güven Gürkan 1985 yılında Halkçı Parti'nin genel başkanlık makamına getirildi. Elazığ'lı Aydın Güven Gürkan Parti'yi SODEP ile birleştirerek SHP'nin kurulmasında öncü olmuştur. SHP'nin

kurucu genel başkanı ve sonrasında genel başkan yardımcılığı görevinde bulunan Aydın Güven Gürkan'da tıpkı Mehmet ağar gibi genel başkanlık yapmış biri olarak geldiği Elazığ'da 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan Türkiye genel seçimlerinde milletvekili seçilemeyip parlamento dışında kalarak siyasete ara vermiştir. SHP'den 1991 seçimlerinde İçel'den milletvekili seçildi. Partinin Grup Başkanvekilliğini üstlenen Gürkan, bir süre Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı görevinde de bulunmuştur. Elâzığ, sosyo-demografik özellikleri, siyasal kültürü, önemli bir kavşak noktasında bulunması, doğuya açılan bir kapı olması, devletin çok önemli kurumlarının buralarda bulunması dolayısıyla Türkiye için önemli bir ildir. Bu anlamda, Elazığ seçim sonuçlarının değerlendirmesi önemlidir.

KAYNAKLAR

Akgün, B.(2007),Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler ve Siyasal Sistem, Ankara: Nobel Yayınları)

AYATA, Ayşe Güneş ve Sencer Ayata (2002), "Ethnic and Religious Bases of Voting", içinde: Politics, Parties & Elections in Turkey (Eds. Sabri Sayarı and Yılmaz Esmer), London: Lynne Rienner, ss. 137-156.) .

AYDIN, Kenan ve Volkan Özbek (2004). "Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, ss. 140-155.).

BAHAR, Halil İ. (2009) Sosyoloji, s. 219 USAK Yayınları, Ankara

ÇAHA, Ömer(2008).Türkiye'de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler.s.2Ankara:Orion Kitabevi)

Çarkoğlu, A. ve B. Toprak (2006), Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset, s.40 İstanbul: Tesev Yayınları)

ERDOĞAN, Seyfettin (2004). Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi Perspektifi ile Siyaset –Ekonomi İlişkileri, İstanbul: Değişim Yayınevi.

GÖKÇE, Orhan, Ali Şahin, Erhan Örselli ve Deniz Sözüak (2009). "Voter Behavior: Who Elects Who and Why?", International Conference on Social Sciences, ICSS, Public Economics, Public Management &Public Policy, (Ed. Asım Balcı, Fatih Savaşan, Özlem Kıvrak), Volume 3, 10-11 September, İzmir, Turkey, ss. 85-100.).

GÜLMEN, Yüksel (1979). Türk Seçmen Davranışı. s.19 İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.)

Kalender, Ahmet (2000), Siyasal İletişim-Seçmenler ve İkna Stratejileri, s. 51-52 Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya.).

Köktaş, M. E. (1997), Din ve Siyaset Siyasal Davranış ve Dindarlık, s.66-278 Ankara:Vadi Yayınları)

Lazersfeld, Paul, Bernard Berelsonn and Hazel Gaudet (1968), The People's Choice: How The Voter Makes up His Mind in A Presidential Campaign, New York: Columbia University Press.).s.137-142

Özkan, A. (2004), Siyasal İletişim, s.113 İstanbul: Nesil Yayınları.).

POLAT, Ferihan (2010). Din Siyaset Seçmen. S.14 Konya: Çizgi Kitabevi).

SAĞIR, Öztoprak, M. ve Naci Karkın (2005) "Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, No.10,ss. 1-25.

SAYARI, Sabri (2002), "The Changing Party System", içinde: Politics, Parties and Elections in Turkey, (Eds. Sabri Sayarı ve Yılmaz Esmer),Lynne Rienner Publishers, Colorado,ss. 9-32.

VERGİN, N. (2003) Siyasetin Sosyolojisi, s.12 Bağlam Yayınları, İstanbul.